

מאמצים איראנים לטשטש את השסע השיעי-סוני על רקע המלחמה בעזה ד"ר רז צימט

30 בנובמבר 2023

עיקרים

◀ מאז פרוץ המלחמה בעזה, ניכר מאמץ מצד הרפובליקה האסלאמית לטשטש את השסע הסוני-שיעי שעלול, בראייתה, לפגוע במאמצייה לגייס את תמיכת דעת הקהל המוסלמית והערבית במערכה נגד ישראל, וכן לעורר התנגדות הן מצד סונים והן מצד שיעים כלפי תמיכתה בפלסטינים, ובמיוחד בחמאס.

◀ הצהרות ופרשנויות של דוברים איראנים כוללות שני מסרים עיקריים: **הדגשת הצורך באחדות אסלאמית בין שיעים לסונים במאבק נגד ישראל והצגת הפלסטינים כקרובים יותר לשיעה חרף השתייכותם לזרם הסוני באסלאם.**

◀ הקריאה לאחדות מוסלמית, בעיקר נגד אויבי האסלאם, משקפת את מדיניותה הרשמית של הרפובליקה האסלאמית מאז כינונה ב-1979. על רקע הטלטלה האזורית מ-2011, שהעמיקה את השסע הסוני-שיעי בעולם הערבי, הדגישו בכירים איראנים, ובראשם המנהיג עלי ח'אמנהאי, כי הרפובליקה האסלאמית דוגלת בסולידריות אסלאמית ומחויבת לתמוך הן בשיעים והן בסונים ללא קשר להשתייכותם העדתית. מאז פרוץ המלחמה בעזה הדגישו דוברים איראנים, כי הגברת האחדות בין שיעים לסונים תחזק את העולם המוסלמי במערכה נגד ישראל.

אחדות בין סונים ושיעים (אירנ"א, 10 במרץ 2022)

◀ במקביל למאמצים לקדם אחדות שיעית-סונית, לא זנחה הרפובליקה האסלאמית את זהותה השיעית והיא מנסה ליצור זיקה בין הפלסטינים הסונים לאסלאם השיעי. דברי פרשנות, שהתפרסמו באיראן מאז תחילת המלחמה, מציגים את הפלסטינים, ובכלל זה את תנועת חמאס, כקרובים לשיעה, בעיקר לנוכח השתייכותם של רוב הפלסטינים לאסכולה השאפעיית באסלאם הנחשבת קרובה יותר לשיעה. לטענת אנשי דת איראנים, הצגת הפלסטינים כאויבי השיעה משרתת את האינטרס הישראלי לזרוע חילוקי דעות בקרב המוסלמים ולתקוע טריז בין איראן והשיעים לבין הפלסטינים והסונים.

הדגשת הצורך באחדות בין השיעים לסונים מול ישראל

◀ מאז כינונה ב-1979 אימצה איראן מדיניות רשמית, שנועדה לגשר על הפער בין שיעה וסונה והטיפה לאחדות מוסלמית. עוד לפני המהפכה הטיף מכונן המהפכה, איתאללה רוחאללה ח'מיני, לאחדות אסלאמית נגד האימפריאליזם המערבי וקרא לסונים ולשיעים לזנוח את חילוקי הדעות ביניהם.¹ בשנת 1982 השיקה הרפובליקה האסלאמית את "שבוע האחדות השנתי" בשבוע שבו מצוין יום הולדתו של הנביא מוחמד ואת הוועידה הבינלאומית השנתית סביב רעיון האחדות המוסלמית בהשתתפות אנשי דת סונים ושיעים מאיראן ומחו"ל.

נשיא איראן ראיסי בכינוס הוועידה לאחדות אסלאמית בטהראן (מהר, 1 באוקטובר 2023)

◀ החל מראשית שנות התשעים הקימו שלטונות איראן ארגונים, שעודדו את הרעיון של אחדות האסכולות האסלאמיות, ובראשם האגודה לקירוב בין האסכולות האסלאמיות (מג'מע ג'האני תקריב מד'אהב אסלאמי), שפעלה משנות הארבעים עד שנות השישים בהנהגת מצרים והוקמה מחדש ב-1990 בלשכת מנהיג איראן. אגודה זו, הפועלת לצד אגודת אהל אל-בית, מקיימת שורה של פעילויות דתיות, למשל כינוס ועידות המעודדות הידברות בין מוסלמים סונים ושיעים וארגון תוכניות למוסלמים סונים ללמוד אסלאם במכללות הדתיות בקום.

◀ הטלטלה האזורית, שפקדה את העולם הערבי מינואר 2011, העמיקה את השסע הסוני-שיעי ואיימה על מאמציה של איראן להתבסס כמנהיגת עולם האסלאם, שרובו סוני. ברקע התפתחויות אלה, הדגיש מנהיג איראן ח'אמנהאי במספר הזדמנויות, כי הרפובליקה האסלאמית מונעת מתוך אמונה בסולידריות האסלאמית ומחויבת לתמוך ב"מדוכאים" בכל מקום שבו יהיו. הוא התגאה בעובדה שבתמיכתה במדוכאים, איראן אינה מתייחסת להשתייכותם העדתית ומגישה אותו סיוע לאחים השיעים בלבנון ולאחים הסונים בעזה.²

◀ בכירים איראנים נוספים העבירו מסרים דומים. בנאום בוועידת האחדות האסלאמית הבינלאומית, שהתקיימה בטהראן בדצמבר 2015, דחה הנשיא חסן רוחאני את הטענות בנוגע להיווצרותו של "סהר שיעי" בהובלה איראנית במזרח התיכון ואמר, כי מבחינת איראן אין "סהר שיעי" ו"סהר סוני" אלא רק "ירח אסלאמי" וכי היא

¹ Meir Litvak, *Know Thy Enemy: Evolving Attitudes towards "Others" in Modern Shi'i Thought and Practice* (Leiden, 2021), pp. 117-118.

² מאיר ליטבק, "איראן, השיעה והטלטלה הערבית: התגובה האידיאולוגית", עדכן אסטרטגי, המכון למחקרי ביטחון לאומי, כרך 24, גיליון 1, ינואר 2021, ע"ע 62-63.

תומכת באחדות כלל-אסלאמית. הוא טען, כי למוסלמים יש רק זהות אחת והיא הזהות האסלאמית (משרק ניוז, 27 בדצמבר 2015). נציג המנהיג במשמרות המהפכה, חג'ת אל-אסלאם עלי סעידי, אמר בריאיון עיתונאי כי איראן אינה חותרת לשליטה שיעית בעולם אלא פועלת בשם האסלאם כולו. הוא ציין, כי ח'מיני וח'אמנהאי מעולם לא דגלו בתפיסות שיעיות פרטיקולריות ובהתאם לכך תומכת איראן הן בחמאס והן בחזבאללה (משרק ניוז, 9 ביוני 2015). מפקד כוח קדס במשמרות המהפכה, קאסם סלימאני, הצהיר, אף הוא, בנאום לרגל "יום המסגד העולמי" באוגוסט 2017, כי איראן אינה מסייעת לפלסטין בשל "אינטרסים שיעים" ולא תתמוך בפלסטינים שיצהירו על עצמם שהם שיעים, מכיוון ש-99.99 אחוזים מהפלסטינים הם סונים (איסנ"א, 20 באוגוסט 2017).

"סלימאני, מאיתנו, תושבי פלסטין", מסר של תמיכה בסלימאני ממזרח ירושלים (דף הפייסבוק Haj. Qasem. Soleimani, 13 באפריל 2015)

◀ מאז פרוץ המלחמה בעזה חזרו דוברים איראנים על מסרים אלה על רקע מאמץ איראני גובר לגייס את תמיכת העולם המוסלמי והערבי במערכה נגד ישראל בעזה:

◆ ראש לשכת נציגי המנהיג לענייני סונים, חג'ת אל-אסלאם אחמד באוקאר (Hojjat-ul-Islam Ahmad Bavghar), אמר בכנס במחוז הורמוזגאן שבדרום איראן, כי הגברת האחדות בין שיעים וסונים תחזק את עולם האסלאם ותוביל אותו למעמדו האמיתי. בכנס בהשתתפות אנשי דת סונים ונציגי ממשל אמר איש הדת האיראני, כי פלסטין היא הנושא הראשון במעלה עבור עולם האסלאם וכי אילו העולם המוסלמי היה ממלא את תפקידו היטב, היה ניתן למנוע את האירועים המתרחשים כיום בפלסטין. הוא ציין, כי ככל שהדיאלוג בין סונים לשיעים יתרחב, הדבר יעלה את עולם האסלאם על מסלולו הנכון (איסנ"א, 22 בנובמבר 2023).

◆ ראש אגודת המרצים במכללה הדתית בקום, איתאללה חסיני בושהרי (Ayatollah Hosseini Bushehri), אמר באירוע, שהתקיים באופן מקוון בעקבות המלחמה בעזה: "אנו אומרים לעם הפלסטיני, שהשיעים והסונים ניצבים כיום יחדיו, ואפילו הנוצרים ניצבים לצדכם ונוצרה חזית מאוחדת נגד המשטר הכובש [ישראל]" (מהר, 1 בנובמבר 2023).

◆ שגריר איראן בלבנון, מג'תבא אמיני (Mojtaba Amini), אמר בריאיון עיתונאי, כי תמיכת "קבוצות ההתנגדות" בחמאס מעידה על האחדות בין השיעים לסונים. הוא ציין, כי הן הסונים והן השיעים מאמינים

בתרבות המהדוית (האמונה בשובו של המהדי) חרף חילוקי דעות פרשניים. לדבריו, פעולות חמאס נתמכות על ידי כלל קבוצות ההתנגדות, לרבות איראנים, סורים, לבנונים, תימנים ועיראקים, והדבר מעיד על האחדות בין שיעים לסונים. הוא הוסיף, כי האחדות בין שיעים וסונים נגד ישראל היתה מעמודי התווך המחשבתיים של מכוון המהפכה, איתאללה ח'ומיני (דפאע פרס, 18 בנובמבר 2023).

ישראל והוהאביה (הזרם הדתי הרשמי בערב הסעודית) מנסים לפגוע באחדות בין שיעים וסונים (בולטן ניוז, 4 בינואר 2015)

הצגת הפלסטינים וחמאס כקרובים לשיעה

◀ חרף המאמצים לקדם אחדות שיעית-סונית, לא שינתה הרפובליקה האסלאמית את זהותה השיעית. אף כי איראן לא הגבילה את מאמציה למוסלמים שיעים, ולא התנתה את הסיוע שהגישה לתנועות ולארגונים מוסלמיים בעולם בכונותם לאמץ את האסלאם השיעי, היא נתנה עדיפות לביסוס מעמדה והשפעתה בקרב שיעים. זאת ועוד, חלק מפעילות ההסברה שלה, שכוונה למוסלמים סונים, כללה ניסיונות ליצור זיקה לאסלאם השיעי. כך, למשל, במהלך מבצע "עופרת יצוקה" בשלהי 2008 ובראשית 2009 ביקשו חוגים שמרנים באיראן לקשור בין מאבק הפלסטינים בעזה לימי האבל על מות הקדושים של האמאם חסין בקרב כרבלאא' במאה השביעית (תאסועא וגאשורא), שצוינו במקביל למבצע. לסיפור העאשורא יש תפקיד מרכזי בטיפוח תרבות ההקרבה העצמית באיראן, וציון ימי האבל בעיצומה של הלחימה הקנה לאירועים בעזה משמעות סמלית דתית מיוחדת שנוצלה היטב על ידי פוליטיקאים בכירים, אנשי דת ואמצעי תקשורת במדינה. כך, למשל, התייחס נשיא איראן לשעבר, אכבר האשמי רפסנג'אני, בדרשת יום שישי באוניברסיטת טהראן לאירועים בעזה ועשה הקבלה ביניהם ובין הטבח שביצעו בני שושלת בית אומיה באמאם חוסין ובתומכיו. האירועים בעזה, אמר רפסנג'אני, מייצגים את מהותו של הג'האד, שמטרתו להיאבק נגד הרשע, והאויב הציוני הוא רע כמו אויבו של האמאם חוסין, ואף רע ממנו (פארס, 2 בינואר 2009).

"קרבלאא' של עזה" (בסיג' ניוז, 19 באוקטובר 2023)

גם לאחר שחלפו ימי העאשורא המשיכה איראן במאמצים ליצור זיקה בין הפלסטינים ובין השיעה. במאמר שפורסם בכמה אתרי אינטרנט המזוהים עם הזרם השמרני נטען, כי הדת והאמונות של החמאס והפלסטינים קרובות לאסלאם השיעי. זאת מכיוון שרוב הפלסטינים משתייכים לאסכולה השאפעית באסלאם הסוני, הנחשבת לקרובה ביותר מבין ארבע האסכולות באסלאם לשיעה בשל הכבוד שהיא רוחשת לצאצאי בית עלי. במאמר נמנו מסגדים ברצועת עזה ובגדה המערבית הנקראים על שם אישים מרכזיים באסלאם השיעי, בין היתר: עלי בן אבו-טאלב, פאטמה אלזהראא' (אשתו של עלי ובתו של הנביא מחמד) וחסין בן-עלי. כמו כן צוטטו במאמר דבריו של איתאללה מרתצ'א מטהרי, מהוגיה הבולטים של המהפכה האסלאמית, אשר דחה בנאום שנשא ב-1970 את הטענות שלפיהן הפלסטינים הם אויבי השיעה (רג'א ניוז, 13 בינואר 2009).

ניתן למצוא ביטוי לגישה זו המבקשת להציג את הפלסטינים, ובכלל זה את תנועת חמאס, כקרובים לשיעה גם בדברי פרשנות, שהתפרסמו באיראן מאז תחילת המלחמה בעזה:

אתר החדשות קדס אונליין פרסם (1 בנובמבר 2023) מאמר פרשנות פרי עטו של איש הדת חג'ת אלאלסלאם חמיד-רזא ע'ריב רזא (Hojjat-ul-Islam Hamid-Reza Gharib Reza), שכותרתו: "עובדות על דתם של תושבי פלסטין: נאצבים [כינוי שיעי לאויבם של האמאם השיעי הראשון, עלי בן אבו-טאלב, וצאצאיו] או שאפעים?". במאמר נכתב, כי רוב תושבי פלסטין הינם שאפעים וכי מייסד האסכולה השאפעית עצמו, אבו-עבדאללה מחמד אבן אדריס שאפע, נולד בעזה. לטענת איש הדת השיעי, ההכרזה על מוסלמי המשתייך לאסכולה דתית אחרת ככופר נועדה להחליש את העולם המוסלמי. הציונים חותרים לנצל את השסע השיעי-סוני בכך שהם מנסים להפחיד את הפלסטינים מפני הסכנה של התפשטות השיעה ומכנים את הלוחמים הפלסטינים הקשורים לאיראן "שכירי חרב של איראן". כמו כן, הם מציגים את הפלסטינים בפני האיראנים והשיעים כ"נאצבים" וכאויבי השיעה הגרועים אף יותר מהיהודים עצמם.

לטענת ע'ריב רזא, אנשי הדת השיעים הבכירים ("מקורות החיקוי") מעולם לא הגדירו את הפלסטינים כנאצבים וקראו להגן על המוסלמים בפלסטין מפני הציונים. מנהיג המהפכה האסלאמית ח'ומיני אף

הדגיש את הצורך לגייס את כלל המדוכאים ושוחרי החירות בעולם כנגד הציונות. כך, למשל, בפסק הלכה, שפרסם ח'מיני באוקטובר 1968, הוא קבע שיש להקצות חלק מדמי הצדקה (מכאה), שמשלמים המוסלמים, לטובת המאבק של ארגון פתח נגד ישראל, אף כי מדובר בארגון בעל נטיות לאומיות ולא דתיות-אסלאמיות. כמו כן, איש הדת הבכיר מרתצ'א מטהרי הבחין בפסק הלכה שפרסם ב-1970 בין סונים, שקיבלו את עלי בן אבו-טאלב כח'ליפה הרביעי באסלאם והתייחסו אליו בכבוד, לבין הנאצבים, שראו בו אויב. הוא פסק, כי הפלסטינים אינם נאצבים, ואף ציין שלילא ח'אלד, חברת החזית העממית לשחרור פלסטין שנטלה חלק בחטיפת מטוסים, הכריזה על עצמה כשיעית.

◆ בהתייחסו לדתם של הפלסטינים, טען איש הדת האיראני, כי פלסטינים רבים מעניקים לילדיהם שמות של בני משפחת הנביא (אהל אל-בית) וכי בעזה ובגדה המערבית פועלים מסגדים הנקראים על שם עלי, חסין ופאטמה, ובהם: מסגדים על שם עלי בן אבו-טאלב בעזה ובחוארה, מסגדים על שם חסין בן עלי בעזה ובחברון ומסגדים על שם פאטמה בטול כרם ובשכם. הוא ציין, כי דוקטרינת המהדויות מילאה תפקיד מרכזי במהלך האינתיפאדה השנייה כדרך לגיוס לוחמים נגד הציונות. כך, למשל, נצ'אל פרחאת, מהפעילים המרכזיים בזרוע הצבאית של חמאס, שעסק בייצור רקטות קסאם בעזה ונהרג ב-2003, התייחס בצוואתו לשובו הצפוי של המהדי ביום הדין.

◆ ע'ריב רזא פירט את מאמצי "הציונים והואבאים" להציג את חמאס כמשתפי פעולה של איראן והשיעה כדי לעורר חילוקי דעות בקרב המוסלמים. זאת, חרף העובדה שחמאס ותנועת האחים המוסלמים תומכים בשיתוף פעולה עם כלל הכוחות האסלאמיים ואף עם כוחות שאינם מוסלמים כנגד הציונות.

מסגד עלי בן אבו-טאלב בעזה (פארס, 25 באוגוסט 2014)

◆ איש הדת השיעי מאוניברסיטת אצפהאן, חג'ת אלאסלאם חמזה עלי בהראמי (Hojjat-ul-Islam Hamza Ali Bahrami), מתח, אף הוא, ביקורת על אלה המציגים את חמאס כאויבי השיעה (נאצבים). בכנס, שהתקיים בשיתוף פעולה עם ארגון הבסיג' של המרצים במחוז אצפהאן תחת הכותרת "האם חמאס היא תנועה סלפית-נאצבית?", טען בהראמי, כי ראש הממשלה בנימין נתניהו הוא שהשווה את חמאס לדאע"ש. לטענת איש הדת, היחידים שראויים לכינוי הגנאי "נאצבים" הם קבוצת תומכיו של מעאויה, הח'ליפה הראשון משושלת בית אומיה, שסירבו לקבל את עלי בן אבו-טאלב בתור הח'ליפה הרביעי

באסלאם. לעומת זאת, כלל המוסלמים הסונים, לרבות תנועת האחים המוסלמים, מכירים בח'ליפות של עלי ורוחשים כלפיו כבוד. הוא הוסיף, כי האחים המוסלמים מדגישים את הג'האד נגד הציונות וארצות הברית ואינם מפגינים עוינות כלפי השיעים. זאת, בשונה מדאעש, שאינו מבחין בין חמאס לישראל ומחשיב את שניהם ככופרים. עוד ציין בהראמי, כי מייסד האסכולה השאפעית הואשם על ידי חסידי האסכולה החנבלית הקיצונית באהדה כלפי השיעים ומשום כך נאלץ לברוח מעיראק למצרים. הוא אף שימש מקור חשוב לכתיבה מאוחרת נגד תפיסתם הקיצונית של הוהאבים בערב הסעודית (איכנ"א, 22 בנובמבר 2023).

כנס "האם חמאס היא תנועה סלפית-נאצבית?"
(אתר בסיג' אצפהאן, <http://baesf.ir>, 22 בנובמבר 2023)

◆ ד"ר אית פימאן (Ayyat Peyman), ראש האגודה העולמית ללימודים שיעים, טען במאמר פרשנות, כי הפלסטינים, המשתייכים לאסכולה השאפעית, הושפעו מאוד מתרבות הג'האד וההקרבה של השיעה ולכן אין זה נכון להתייחס אליהם כנאצבים. הוא הביא כדוגמא את מייסד הג'האד האסלאמי בפלסטין, פתחי שקאקי, שאימץ עמדה חיובית כלפי מחשבתו של איתאללה ח'ומיני וראה באיראן תחת הנהגתו מודל. גם חמאס חבה, לטענת פימאן, את צמיחתה והתרחבותה להצלחת ארגון חזבאללה השיעי בלבנון, שהצליח להביס את ישראל. בעוד שרוב המנהיגים הפוליטיים והדתיים הסונים פעלו ועודם פועלים בהשפעת מדינות המערב, הרי שההנהגה השיעית בעולם המוסלמי פועלת ברוח עקרונות הג'האד וההקרבה. לפיכך, ברור שהדור הצעיר של הפלסטינים מושפע יותר מתרבות ההתנגדות השיעית (שפקנא, 24 בנובמבר 2023).

◆ הדרשן הדתי הרדיקלי מנצור ארצי (Mansour Arzi), מתח ביקורת על אלה, שאינם מתפללים למען הפלסטינים, מאחר שאינם שיעים. הוא ציין, כי הפלסטינים הם שאפעים הקרובים לשיעה וכי סבלותיהם של הפלסטינים בעזה מזכירים את סבלותיו של האמאם חוסין בכרבאלאא' (פארס, 20 באוקטובר 2023).